

P.J. van Koppen (1999) Wetmatigheden in overvalgedrag. *Beveiliging*, 12 (9), 69-71.

Wetmatigheden in overvalgedrag

Aan de basis van elke overval ligt een overvalder die meent dat hij met niet te veel inspanning eenvoudig geld kan 'verdienen'. Door wetenschappelijk onderzoek is de laatste jaren veel bekend geworden over het gedrag van overvallers. Opvallend is dat in overvallen, zoals in zoveel dingen in het leven, wetmatigheden ontdekt kunnen worden. Zo hebben we in de loop der jaren onze kennis over het verloop van overvallen en de daders flink uitgebreid, een kennis waarmee veel leed kan worden voorkomen. De ontdekte wetmatigheden kunnen namelijk nuttig zijn voor preventie van overvallen.

Het is een feit dat veruit de meeste misdrijven triviale en platvloerse gebeurtenissen zijn die voor het slachtoffer weinig verlies met zich meebrengen en voor de dader nog minder winst, zo schrijven vijftien vertaald Gottfredson en Hirschi in hun standaardwerk over criminaliteit. Voor een deel geldt dat ook voor overvallen op commerciële objecten: de buit is meestal gering en er blijft voor de overvallers na aftrek van kosten meestal weinig over. De opbrengst van de meeste overvallen is zo gering dat de daders beter een gewone baan zouden kunnen nemen. Voor de slachtoffers is een overval echter meestal een zeer traumatische gebeurtenis. Preventie van overvallen moge dus commercieel niet rendabel zijn, voor het welzijn van het personeel is het essentieel.

Preventie

In de afgelopen jaren zijn overvallen in toenemende mate onderwerp geworden van wetenschappelijk onderzoek. Wij weten aanzienlijk meer over het wel en wee van over-

vallers en het verloop van hun overvallen dan zo'n vijftien jaar geleden. Een belangrijke bevinding van al dat onderzoek is dat in de overvallen wetmatigheden ontdekt kunnen worden die nuttig zijn voor preventie van overvallen. Enkele van die wetmatigheden passeren in dit artikel de revue.

De typische overval

Overvallers blijken uit het onderzoek vaak recidivisten te zijn. Een belangrijke preventieve maatregel is dan ook het zo snel mogelijk aanhouden van overvallers.

Aangehouden overvallers kunnen hun serie overvallen niet voortzetten en dat kan grote winst opleveren. Recent werd in Amsterdam bijvoorbeeld een man aangehouden die ervan wordt verdacht binnen een jaar in die stad 45 overvallen te hebben gepleegd.

Er zijn zeer professionele overvallers die veel tijd besteden aan de voorbereiding van de overval, niet opzien tegen een 'moeilijk' object en ver weg reizen voor het plegen van de overval. Maar de typische

overval – voorzover daarvan sprake is – is veel minder professioneel. Meer dan 60 procent van de overvallers beslist pas op de dag van de overval die te gaan plegen. Slechts 38 procent doet aan speciale voorbereidingen, zoals het stelen van een vluchtauto en het 'afleggen' van het object, 40 procent bereidt de overval helemaal niet voor en de rest overvalt een object waarmee zij al op een andere manier bekend zijn. Dat betekent dat het bij ongeveer 60 procent van de overvallen rendabel is om oude opnamen van beveiligingscamera's te bekijken. Uit eigen onderzoek van de auteur op alle in 1992 veroordeelde overvallers, blijkt dat de helft van de overvallen plaatsvindt binnen een afstand van vier kilometer van het woonadres van de dader. Het is dan ook niet uitgesloten dat slachtoffers de overvalder later weer tegenkomen. In 2 procent van de zaken vindt men de overvalder zelfs op die manier.

Plaats

Zoals gezegd vinden de meeste overvallen dicht bij het huis van de

Management-summary

De afgelopen jaren zijn overvallen in toenemende mate onderwerp geworden van wetenschappelijk onderzoek. Overvallen, zo blijkt uit diverse onderzoeken, zijn onderhevig aan diverse wetten en regels. Hierdoor leren we overvallers steeds beter kennen en kunnen we hun gedrag, motieven en vermoedelijke verblijfplaats steeds beter bepalen. Toch zijn hiermee de overvallen niet opgelost. Het blijkt dat de meeste problemen ontstaan bij het opnemen van het signalement. Een correct gebruik van bewakingscamera's is hierbij essentieel.

dader plaats. Hoe ver overvallers precies reizen, hangt samen met het soort overvalver (professionals gaan verder weg dan anderen), het soort object (voor 'moeilijke' objecten reist men verder) en de plaats in het land (buiten de randstad reizen overvallers aanzienlijk verder). Overvallers zijn kennelijk bereid voor een grote buit ver te reizen, want overvallen ver weg leveren zestien keer zoveel op als overvallen dichtbij huis. Direct om het huis van de overvalver houdt hij een soort overvalvrije zone. Overvallers zijn daar te bang om herkend te worden. Het onderzoek laat zien dat in de reisafstand wetmatigheden zitten die het mogelijk maken op grond van kenmerken van de overval een voorspelling te doen over de woonplaats van de dader. Rond elk overvallen object kan een cirkel getrokken worden waarvan het waarschijnlijk is dat de overvalver binnen die cirkel woont (zie Figuur 1). Nu zegt dat niet zoveel, want bij een cirkel van bijvoorbeeld 2 kilometer woont er in een stad als Rotterdam nog een zeer groot aan-

tal mensen. Als wij echter van een serie overvallen weten dat die door dezelfde dader is gepleegd kan al veel meer gezegd worden over diens woonplaats. Het is dan het meest waarschijnlijk dat hij woont in de overlap van de cirkels (zie Figuur 2). Natuurlijk moeten we bij het toepassen van zo'n systeem rekening houden met allerlei plaatselijke omstandigheden en zullen de cirkels in de praktijk nooit mooi rond zijn. Een overvalver die in Zandvoort woont zal het in het zee-deel van zijn cirkel zelden overvallen plegen.

Tijdstip

Overvallen zijn niet egaal in de tijd verdeeld. Het aantal overvallen 's winters is aanzienlijk groter dan 's zomers. In het verleden stelden onderzoekers een groot aantal verklaringen voor. Ook overvallers zouden in de zomer op vakantie gaan, in de winter zou er, rond Sinterklaas en Kerstmis, meer geld in omloop zijn of 's winters zouden meer overvallers werkloos zijn en dus meer geld nodig hebben. Het onderzoek laat zien dat er voor de

winterpiek slechts één verklaring is: te overvallen objecten zijn geopend terwijl het donker is. Met die winterpiek is nog iets eigenaardigs aan de hand. Als overvallers zo'n voorkeur voor overvallen in het donker hebben, dan zou je verwachten dat in de winter overdag minder overvallen worden gepleegd omdat de overvallers hun misdrijf uitstellen totdat het donker is. Dat blijkt niet het geval. Het aantal overvallen overdag in de zomer en in de winter is gelijk; de avondopenstelling van bijvoorbeeld winkels zorgt voor een autonome stijging van het aantal overvallen. Dat belooft niet veel goeds voor de toenemende verruiming van de winkeltijden.

Geweld

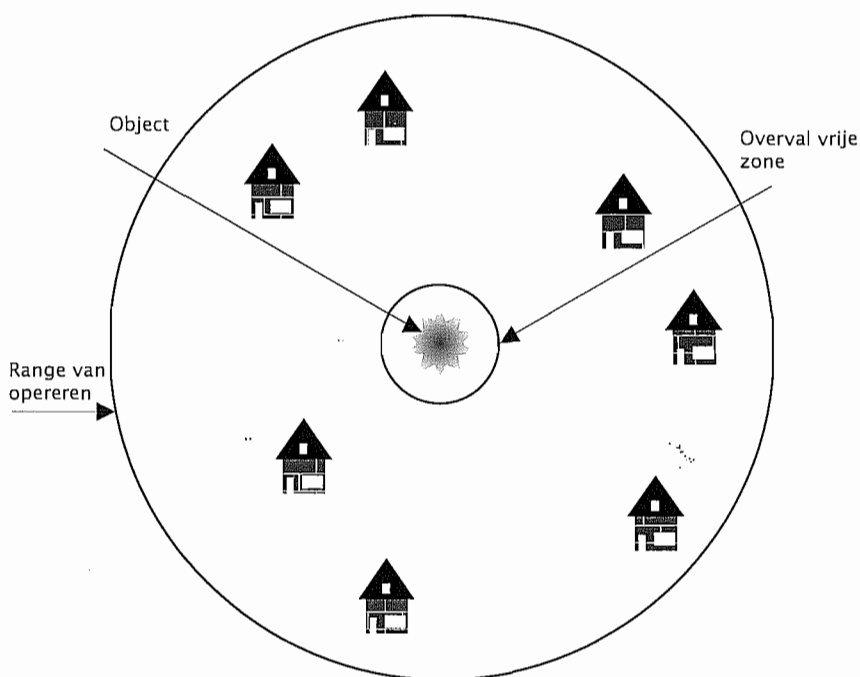
De essentie van een overval is dat met dreiging van geweld de buit wordt verkregen. In de praktijk blijft het meestal bij die dreiging. Uit het Landelijk Overvallen Registratiesysteem van de CRI blijkt dat slechts in 8,5 procent van de overvallen gewonden vallen en in 0,3 procent een dode.

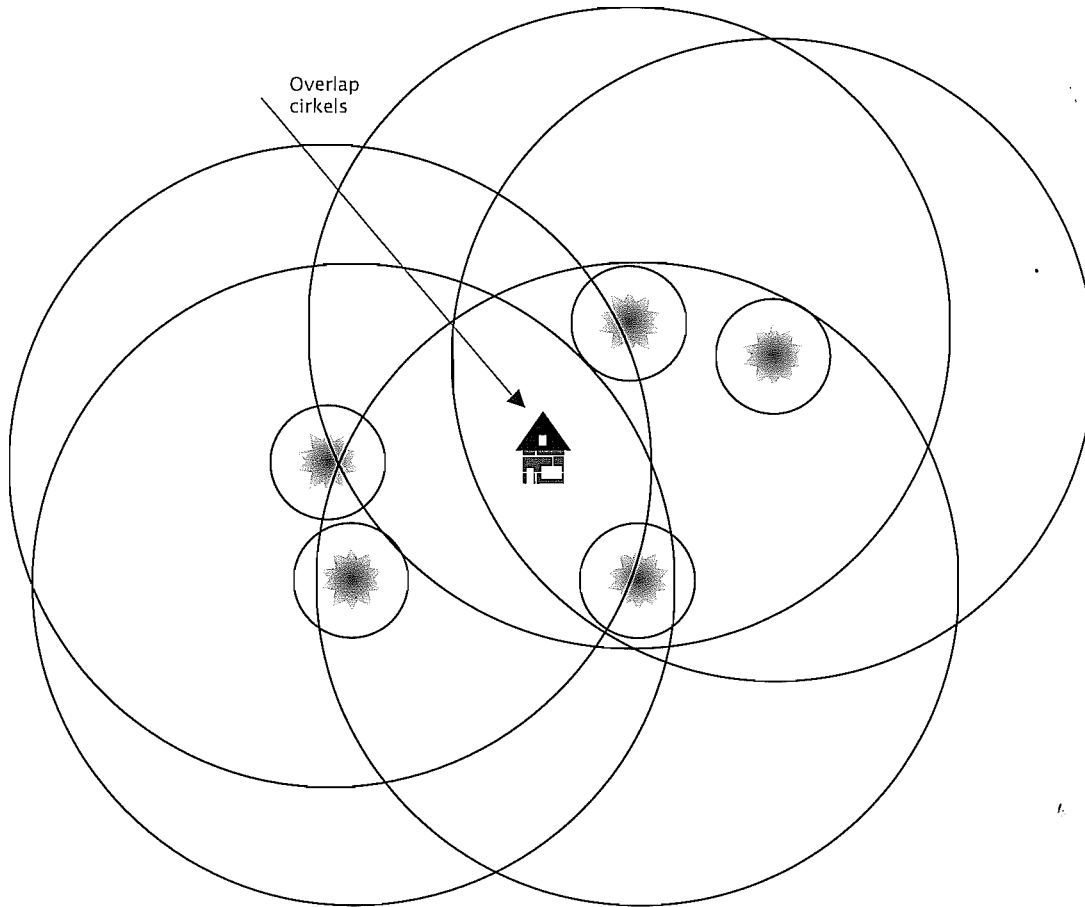
Overvallers schuwen geweld. Meer dan tweederde van de overvallers heeft weliswaar een vuurwapen, maar interviews met overvallers in Engeland laten zien dat de meeste vuurwapens nep zijn of ongeladen; slechts eenderde van de vuurwapens was echt én geladen. Of geweld wordt gebruikt tijdens de overval blijkt in de eerste plaats van het gedrag van de slachtoffers af te hangen. De overvallers lijken vooral geweld te gebruiken uit angst voor het slachtoffer.

Uiterlijk

Overvallers zijn, zoals gezegd, typische recidivisten. Veel toekomstige overvallen kunnen voorkomen worden door een overvalver zo snel mogelijk na de overval aan te houden. Daarbij is het belangrijk om elke overval zo goed mogelijk vast te leggen. Dat gebeurt op twee

Figuur 1: Cirkel rond het overvallen object waarin de overvalver waarschijnlijk woont.

Figuur 2: Het vinden van het woonhuis van de overvaller bij een serie overvallen.

manieren: door het verhoren van getuigen en met video-opnamen. Er is buitengewoon veel onderzoek gedaan naar de kwaliteit van getuigenverklaringen en dat leverde het volgende op: getuigen kunnen vrij goed vertellen wat er globaal is gebeurd, maar in de details maken zij fouten. De grootste problemen met getuigen ontstaan bij het opgeven van een signalement en later als zij de dader moeten herkennen. Opgegeven signalementen zijn meestal zo algemeen dat de politie er niets aan heeft. Getuigen weten meestal wel het geslacht van de dader, maar dat is weinig informatief want vrijwel alle overvallers zijn mannen. Hoe specifieker – en dus zinvoller – het signalement dat een getuige opgeeft, hoe meer fouten hij maakt. Camera's moeten dus vooral de getuigen aanvullen. Een camera die een overzichtsbeeld geeft, levert niets extra's op. Een goede camera maakt een close-up en helder beeld op ooghoogte van

de overvaller. In 1992 bleken getuigen nog aanzienlijk beter te scoren dan de camera's: in 2,3 procent van de gevallen werd de overvaller gevonden omdat een getuige hem herkende, in nog eens 5,6 procent omdat de getuige de overvaller al voor de overval kende. De camera leverde toen slechts in 0,4 procent van de gevallen de aanhouding van de verdachte op. Hopelijk neemt dat percentage toe met de verbetering in kwaliteit en plaatsing van camera's. ■

Literatuur:

M.R. Gottfredson & T. Hirschi, A general theory of crime, Stanford University Press, Stanford, CA, 1990

G. Wolters, De betrouwbaarheid van ooggetuigen. In: H.F.M. Crombag & P.J. van Koppen (red.), De menselijke factor: Psychologie voor juristen, pp. 157-173, Gouda Quint, Arnhem, 1991

P.J. van Koppen & R.W.J. Jansen, The

road to the robbery: Travel pattern in commercial robberies, *British Journal of Criminology* 38, pp. 230-246, 1998

S.Ä. Christianson & B. Hübner, Hands up! A study of witnesses' emotional reactions and memories associated with bank robberies, *Applied Cognitive Psychology*, 7, pp. 365-379, 1993

P.J. van Koppen & R.W.J. Jansen, The time to rob: Variations in time of number of commercial robberies, *Journal of Research in Crime and Delinquency* 36, pp. 7-29, 1999

S.A. Morrison & I. O'Donnell, An analysis of the decision-making practices of armed robbers. In R. Homel (red.), *The police and practice of situational crime prevention: Crime prevention studies*, Vol. 5, pp. 159-188, Criminal Justice Press, Monsey, NY, 1996

P.J. van Koppen, D.J. Hessing & H.F.M. Crombag (red.), *Het hart van de zaak: Psychologie van het recht*, diverse artikelen, Gouda Quint, Deventer, 1998